

Československá televize a politická moc 1953–1989

Jarmila Cysařová

Televize je jediným médiem, které vzniklo v Československu po uchopení moci komunistickou stranou. Infiltrace mechanismů, s jejichž pomocí činila z médií nástroje politicko-ideologického ovládnutí společnosti, proto vývoj Československé televize zásadně ovlivňovala nejen v jejím programovém spektru, ale i v institucionálním a technickém vývoji.

Datem zahájení televizního vysílání z pražského studia pro veřejnost je 1. květen 1953. Koncesionáři, kteří vlastnili rozhlasový přijímač s miniaturní obrazovkou velikosti pohlednice, byli po Sovětském svazu a východním Německu třetí v zemích tehdejšího socialistického tábora. Ze západních zemí vysílaly pouze Spojené státy, Velká Británie, Francie a Spolková republika Německo. Zatímco jinde vytvořil stát pro vysílání podmínky výstavbou příslušné budovy a základním technickým vybavením, naše televize dostala do vínku provizorní studio, vybavené dvěma prototypovými kamerami a pětatřicetimilimetrovým filmovým snímačem, ve staroslavné Měšťanské besedě. První vysílač instalovali technici na Petřínské rozhledně z roku 1891. Vládní komise pro rozvoj televize byla na základě usnesení politického byra ÚV KSČ z 3. října 1955 ustavena až 9. listopadu téhož roku. Technická nedostatečnost provázela i zprovoznění ostravského, bratislavského, brněnského a košického studia v letech 1955 až 1962.

Urychlené zahájení televizního vysílání nebylo motivováno snahou po získání dalšího propagandistického prostředku. Oproti milionům rozhlasových posluchačů i statisícovým nákladům denního tisku byla televize ještě v pětapadesátém roce se svými třiceti tisíci koncesionáři popelkou. Heslem doby však bylo „dohnat a předehnat“ kapitalistické státy. Dostupnost vlastního programu pro diváky zároveň moc považovala za obranu proti vysílání z Rakouska a Spolkové republiky Německo, a proto dostala zelenou v dalších letech výstavba tras televizního signálu. Při maďarském protirežimním povstání v roce 1956 si již slovenští diváci přeladňovali antény na Vídeň a sledovali aktuální reportáže. V roce 1958 kolegium ministerstva

vnitřně zhodnotilo pronikání televizního a rozhlasového VKV signálu z vysílačů umístěných u československých hranic ve Spolkové republice a v Rakousku a odhadlo jejich dosah na dvacet až sto kilometrů do hloubky československého území.¹ Politické byro ÚV KSČ proto 3. ledna 1959 rozhodlo o urychlené výstavbě televizních vysílačů do konce roku 1960, aby tak neutralizovalo vliv vysílání z Rakouska a SRN.²

V padesátých letech umožňovalo televizní vysílání nadšení techniků i tvůrců pro nové médium, které nebralo ohled na vyčerpávající práci ohrožující zdraví v tristních podmínkách. Nicméně obětavost uměleckých a technických pracovníků i spojařů umožnila od konce roku 1958 zavést denní televizní vysílání a prodloužit vysílací dobu z původních 132 hodin ročně na 1922, do roku 1968 pak na 3264 hodin. Zázemí pro tvorbu programu se však opožďovalo i v šedesátých letech. Průběžně stanovované termíny výstavby televizního areálu se chronicky neplnily, výstavba vysílače a studia na Kavčích horách byla v roce 1963 pro „rozestavenost“ na dva roky zakonzervována. Teprve rokem 1970 se datuje postupné přebírání pražského televizního areálu a bratislavské Mlýnské doliny. Rovněž druhý program, který měl startovat v roce 1965, se opozdil o pět let. Po nástupu „normalizačního“ režimu se výstavba a technická vybavenost staly prioritou a kromě dalšího rozšiřování vysílacího času došlo k zavedení barevného vysílání.

Institucionální vývoj ČST

Otázka „kam s ní“, jak televizi zakotvit, byla vyřešena podobně jako jinde ve světě: ocitla se pod jednou střechou s rozhlasem (na prvním razítku stálo „Československý rozhlas – televizní studio Praha“). Jejím prvním ředitelem byl od 1. února 1953 jmenován dosavadní ředitel studia uměleckých filmů na Barrandově Karel Kohout. Do června 1952 samostatný rozhlas byl po konzultaci se sovětskými experty podřízen Československému rozhlasovému výboru a od března 1954 ministerstvu kultury. Pražské televizní studio však rozhlasu podléhalo pouze programově, studiovou a přenosovou techniku měl v kompetenci rezort spojů. Televize neměla zpočátku vlastní zpravodajství; pod titulkem „Posloucháte rozhlasové noviny“ je přebírala z rozhlasu, doplňovala vlastními šoty a postupně i aktualitami, jednou týdně kromě toho vysílala filmový týdeník. Program se soustřeďoval na promítání kinematografických filmů, na divadelní představení, přenesená do studia, a po získání prvního přenosového vozu v roce 1955 na přímé přenosy z divadel, ze sportovních utkání a jiných událostí. Tlak na politizaci televize se však stupňoval úměrně s tím, jak

1 Archiv Ministerstva vnitra ČR, Praha (dále AMV ČR), mikrofiš A2/1-1197: Pronikání západo-německé a rakouské televize a UKV vysílačů na území ČSR, zpráva projednaná kolegiem ministerstva vnitra 9.10.1958.

2 Státní ústřední archiv, Praha (dále SÚA), Archiv ÚV KSČ, fond 02/2 (Politické byro ÚV KSČ), sv. 201, arch. jedn. 275, bod 5: Zpráva o pronikání zahraničního televizního vysílání na území ČSR a o současném stavu rozvoje ČST, předložená politickému byru ÚV KSČ Vládní komisí pro výstavbu televize a ministerstvem vnitra 3.1.1959.

vzrůstal počet koncesionářů: v roce 1957 přesáhl 172 tisíc, o dva roky později půl milionu a v roce 1961 milion.

Dvoukolejnost v řízení televize rozhlasem a rezortem spojů byla neúnosná. Navíc vedení komunistické strany usoudilo, že se řízení rozhlasu ministerstvem kultury neosvědčilo, protože politické směrnice určuje Ústřední výbor KSČ a ministerstvo je zbytečným mezičlánkem, brzdou operativní práce. Proto rozhodlo – podobně jako v Sovětském svazu, kde byl ustaven Státní výbor pro rozhlas a televizi – o zřízení ústředního orgánu státní správy se samostatnou rozpočtovou kapitolou, Československého výboru pro rozhlas a televizi (ČVRT), a totožného orgánu na Slovensku (SVRT).³ Vládním nařízením pak byly s účinností od 1. prosince 1957 „vzhledem ke stále vzrůstajícímu významu rozhlasu a televize jako informačního prostředku a jako nástroje k mobilizaci pracujících k řešení úkolů socialistické výstavby“ oba orgány ustaveny.⁴

Předsedou ČVRT byl jmenován ředitel rozhlasu František Nečásek, do funkce ředitele televize nastoupil Milan Krejčí, dosud zástupce vedoucího odboru tisku, rozhlasu a televize ÚV KSČ. Ve dvacetičlenném výboru figurovali vedle rozhlasových a televizních pracovníků zástupci aparátu KSČ a ministerstev spojů, zahraničí a kultury. Hlavním úkolem výboru, který rozhodoval o celém spektru mediální problematiky, mělo být zvýšení „stranickosti a ideovosti“ programu v boji proti „buržoazní ideologii“. V duchu instrukce jedenáctého sjezdu KSČ v červnu 1958 o „rozšíření účasti lidu na řízení“ expandoval ČVRT i do krajů zřizováním poradních sborů, složených nejen z odborníků, ale i ze zaměstnanců závodů, zemědělských družstev a žen z domácnosti.

Do dvouleté působnosti ČVRT spadá třídněpolitická prověrka nestraníků roku 1958. Při urychleném zavádění a rozšiřování televizního vysílání nebylo v prvních letech pro přijímání pracovníků do úvazku podmínkou členství v KSČ ani takzvaně třídní původ. Při projednávání „Zprávy o současném stavu a rozvoji ČST“ v dubnu 1957 však sekretariát ÚV KSČ považoval složení tvůrčích pracovníků za neuspokojivé, neboť „v televizi pracuje řada lidí, kteří se rozešli se stranou, nebo pracovníci, kteří mají vysoké stranické tresty, což neprospívá ke kádrové konsolidaci“.⁵ Ze sto třiatřiceti tvůrčích pracovníků bylo pouze padesát čtyři členů strany. Sekretariát přijal usnesení o kádrovém posílení televize, které upřesnil o necelý rok později v informační zprávě,⁶ na jejímž základě byla v rozhlasu a televizi zahájena prověrka dle zásad uplatněných na ministerstvech a v ústředních úřadech; odbornost a charakter byly při ní upozaděny ve prospěch třídního původu, politické spolehlivosti a aktivity. Ve třech

3 *Tamtéž*, sv. 144, arch. jedn. 190–191, bod 9: Zřízení Československého výboru pro rozhlas a televizi, předložené politickému byru ÚV KSČ ministrem školství a kultury Kahudou a tajemníkem ÚV KSČ J. Hendrychem 1.7.1957.

4 *Archivní programové fondy České televize*, Praha (dále *APF ČT*), fond VE (vedení) 1, arch. jedn. 15/61, vládní nařízení č. 62 ze dne 29.11.1957 o nové organizaci rozhlasu a televize.

5 SÚA, A ÚV KSČ, fond 02/4 (Sekretariát ÚV KSČ), sv. 120, arch. jedn. 171, bod 1: Zpráva o současném stavu a rozvoji ČST, 24.4.1957.

6 *Tamtéž*, sv. 139, arch. jedn. 209, bod 21: Informační zpráva pro jednání sekretariátu ÚV KSČ, 25.2.1958.

etapách prověrka postihla pouze v pražském studiu devadesát devět pracovníků z různých úseků, z nichž mnozí museli z televize odejít. V komplexním hodnocení za rok 1958 mohl ČVRT konstatovat, že byli propuštěni lidé, kteří údajně nestačili na své úkoly odborně ani politicky. Za podstatný nedostatek přitom výbor považoval, že programová samostatnost televize při hospodářském a administrativním řízení přes rozhlas komplikuje práci i ekonomickou odpovědnost.⁷

S koncem padesátých let již rovněž vyčichalo heslo o kolektivním řízení. Politické byro ÚV KSČ 15. září 1959 rozhodlo ČVRT a SVRT zrušit s tím, „že se strana plně ujímá řízení těchto nástrojů ideologické práce a že všechny programové otázky rozhlasu a televize jsou projednávány výhradně na Ústředním výboru KSČ“.⁸ Vládním nařízením z 30. září oba orgány zanikly.⁹ Československý rozhlas a Československá televize se tak staly samostatnými rozpočtovými organizacemi, podřízenými vládě a v ideových a personálních otázkách přímo Ústřednímu výboru KSČ. Ve funkci ústředního ředitele ČST vystřídal Milana Krejčího Adolf Hradecký, dosud ředitel Československé tiskové kanceláře. Komunistická strana svou vedoucí úlohu deklarovala v roce 1960 v obsáhlém hodnotícím a kritickém usnesení. Její ústřední výbor docenil úlohu televize ve společnosti, zároveň však kritizoval program, který „ještě nedostatečně vyjadřuje úkoly budování socialistické společnosti, slabě odpovídá na problémy, kterými žije naše společnost“.¹⁰

Projednávání statutu ČST i zákona o Československé televizi se protahovalo v mnoha verzích. Statut schválila vláda ČSSR 15. listopadu 1963 a zákon přijalo Národní shromáždění 31. ledna 1964. Přímo podřízenost komunistické straně bez jakéhokoli mezičlánku deklaroval první paragraf zákona: „Československá televize svou činností, založenou na politice Komunistické strany Československa, provádí masově politickou a výchovnou práci, podporuje tvůrčí iniciativu lidu a přispívá k dovršení kulturní revoluce.“¹¹ Institucionální vývoj televize byl tímto zákonem v podstatě završen a daný stav platil – s výjimkou několika měsíců v osmašedesátém roce – až do listopadu 1989.

Kádrování a cenzura

Obsazování funkcí podléhalo „Kádrovému pořádku ČST“, který určoval pravidla pro navrhování a schvalování téměř šedesáti různých pracovních míst. Ústředního ředitele schvalovalo na návrh předsedy vlády politické byro ÚV KSČ, dalších deset

7 APF ČT, fond VE 1, arch. jedn. 22/120, Komplexní hodnocení činnosti ČVRT za rok 1958.

8 SÚA, A ÚV KSČ, fond 02/2, sv. 230, arch. jedn. 312, bod 10: Nová organizace na úseku Čsl. rozhlasu a ČST, usnesení a návrh, předložený PB ÚV KSČ tajemníkem V. Kouckým, 15.9.1959.

9 APF ČT, fond VE 1, arch. jedn. 15/61, vládní nařízení č. 63 ze Sbírky zákonů, částka 28 ze dne 30.9.1959 o změnách v organizaci rozhlasu a televize.

10 Tamtéž, arch. jedn. 212, Usnesení Ústředního výboru KSČ o stavu a nových úkolech Československé televize k ostatním kulturním institucím.

11 Zákon ze dne 31.1.1964 o Československé televizi. In: *Sbírka zákonů*, č. 17 a 18/1964; APF ČT, fond VE 1, arch. jedn. 15/61.

vrcholných funkcí sekretariát nebo příslušné oddělení ústředního výboru, další pak televizní celozávodní výbor nebo základní organizace KSČ. Bez jejich souhlasu nemohli do televize nastoupit například vedoucí ekonomického odboru, filmové výroby, výtvarných složek, zvuku, střihu, loutkové skupiny, účtáren, umělecký maskér, hlavní energetik nebo tajemník programu.¹²

Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD) byla ustavena v roce 1953. Podléhala náměstkovi ministra vnitra, jejího náčelníka schvaloval ministr. Úřad se při průběžných konzultacích se sovětskými experty z moskevské centrály Glavlitu formoval bez jakéhokoli zákonného podkladu. Počty cenzorů, dle slovníku vnitra „plnomocníků“, se postupně zvýšily na dvě stě sedmdesát stálých pracovníků a dvě stě padesát externistů v okresech z členů tamních aparátů KSČ. Rozhlas a televize patřily pod třetí oddělení prvního odboru ministerstva vnitra. První následný cenzurní zásah v pražském studiu má datum 26. ledna 1954. Televize vysílala starší dokument Krátkého filmu o výrobě *Rudého práva*. Figurovaly v něm však osoby, které musely z *Rudého práva* odejít, a lámání novin nebylo prezentováno aktuálně, ale ještě dle západního vzoru. Po této zkušenosti bylo urychleně posíleno obsazení „plnomocníků“ v televizi a vytvořeny předpoklady pro předběžnou cenzuru. Před uvedením klasických divadelních her na obrazovky kontroloval cenzor text i kulisy, u původních inscenací vše od námětu, scénáře, pracovní kopie až k hotovému dílu. Potíže působily zvláště v prvních televizních letech přímé přenosy, programové změny, besedy bez generální zkoušky, herecká extempore. Při živém vysílání proto seděl cenzor vedle režiséra, a pokud nedal na odvysílanou stranu scénáře razítko, vypukl malér. Součástí HSTD bylo oddělení zvláštních úkolů (ZÚ), které průběžně prověřovalo a doplňovalo kartotéku údajů spadajících pod státní tajemství i pokyny ve věcech obecného zájmu, zasahovalo však i do personalistiky. Po provedených politických prověrkách roku 1958 například upozornil pracovník ZÚ vedení televize na externí spolupráci zaměstnanců ČST, s nimiž byl ukončen pracovní poměr, a žádal, aby jim bylo zabráněno ve vstupu do televize. Dle jiného přípisu považoval z kádrových důvodů za nežádoucí externí spolupráci Jiřiny Bohdalové a R. A. Dvorského.¹³

Kromě politických a ideových deliktů byly nejčastější příčinou cenzorských zásahů zábavné pořady, estrády, extempore herců. (Například když v estrádě *Se srdcem divno hrát* prohlásil herec Štuchal, že by se měl zřídit ústav pro zkoumání psychických abnormalit se zřetelem na plánované hospodářství.) Za necelý rok 1959 se v rozhlase a televizi týkalo zábavy jedenáct zásahů, politického vysílání sedmnáct. Nepřípustné byly informace o umístění vojenských posádek, o epidemii chřipky, grafy, mapy, rozsah výroby velkých závodů, dopravní infrastruktura, ale i některé tváře, takže mazání osob z fotografií se stalo běžnou praxí.¹⁴

12 *Tamtéž*, arch. jedn. 70/574, Rozhodnutí ústředního ředitele Čs. televize z 19.5.1961 s příloženým Kádrovým pořádkem.

13 *Tamtéž*, arch. jedn. 147/1260, interní přípisy oddělení ZÚ ústřednímu řediteli M. Krejčímu ze 16.3.1959 a ústřednímu řediteli A. Hradeckému z 11.11.1959.

14 Údaje o zásazích cenzury čerpány z fondu Denní zprávy HSTD, uloženého v Archivu Ministerstva vnitra ČR.

Do roku 1964 byl tedy ukončen institucionální vývoj Československé televize, personalistika omezena zásadami kádrové práce, vybudována síť HSTD ve všech redakcích ČST a usnesením ÚV KSČ z roku 1960, statutem i zákonem televize označena za jeden z nejdůležitějších nástrojů realizace politiky vládnoucí strany. Navzdory těmto omezujícím podmínkám však v televizi za prvních osm let vyrostli tvůrci, kteří v oscilaci mezi ultimativními požadavky moci a ideálem moderního informačního a kulturního audiovizuálního média přispěli v šesté dekádě minulého století k liberalizačnímu společenskému trendu. Pausální označení šedesátých let jako období tání nevystihuje skutečnost, že se občanský tlak na liberalizaci společnosti odehrával v neustálých konfliktech s konzervativními zastánci bezvýhradné poslušnosti komunistické straně a jejím instrukcím.

Konflikty let šedesátých

Tiskový dohled byl pouhou součástí rozsáhlé předběžné i následné cenzurní praxe. O médiích a kulturních aktivitách jednala průběžně ideologická komise ÚV KSČ, ustavená v roce 1958 jako poradní orgán komunistické strany pro boj proti narůstajícím liberálním tendencím. Cenzoři některé zásahy s pracovníky aparátu strany předem konzultovali, ti po upozornění sporná díla schvalovali na předpremiérových projekcích, nařizovali úpravy, škrtly či uvedení zakazovali.

Pro podporu kultivovaného televizního programu bylo v roce 1963 po odchodu ústředního ředitele Adolfa Hradeckého do ČTK podstatné jmenování jeho nástupce. Na doporučení ideologické komise ÚV KSČ, jejímž předsedou byl tajemník ÚV KSČ Čestmír Císař, schválilo předsednictvo strany do funkce Jiřího Pelikána. Jmenování bylo úspěchem liberálních komunistů, překvapivým vzhledem k jeho účasti ve skupině Klementa Lukeše „Slepec“, za kterou byla Jiřímu Pelikánovi v roce 1961 udělena stranická důtka.

Spory s mocí o prosazení nezávislého názoru se tehdy odehrávaly především v publicistice (například *Spor a Porota* týmu mládežnické „Zvědavé kamery“, dokumenty Jindřicha Fairaizla, polemika *Věc veřejná* Jiřího Kantůrka a Karla Pecha) a v literárně-dramatické tvorbě (například hra Jiřího Hubače *Tloušťák*, Zdeňka Bláhy *Byla jednou jedna budoucnost*, Jindřišky Smetanové *Konec velké epochy*). Kolotoč jednání se roztočil i kolem příběhu Marie Kubátové *Stávkující* z cyklu reportážních her „Advokátní poradna“, který dle cenzorů znevažoval Veřejnou bezpečnost. Jiří Pelikán zákaz uvedení na obrazovky nerespektoval. Po dvojím předpremiérovém promítání – pro vedoucí pracovníky HSTD a poté pro vedoucí tiskového a ideologického oddělení ÚV KSČ – byl však zákaz potvrzen, a premiéra se nekonala.

Největší a nejvleklejší průšvih začal 31. března 1964. Cenzoři nebyli dostatečně ostražití a „Zvědavá kamera“ uvedla reportáž Otty Bednářové (na scénáři externě spolupracoval Jaroslav Patera z *Rudého práva*) *Volba povolání* – případ dívky z Vysokého Mýta, která měla být vyloučena ze studia na střední škole kvůli „nevhodnému třídnímu původu“ rodičů. Vedoucím školského odboru ÚV KSČ byl Jiří Pelikán poučen, že se sice připravuje materiál o upuštění od „třídních kritérií“, ale televize nemůže

usnesení strany předbíhat, pouze je vysvětlovat. Otta Bednářová a vedoucí vysílání pro děti a mládež Miloš Volf měli být vyloučeni ze strany a propuštěni z televize. Jiří Pelikán své lidi nakonec uhájil, pouze Otta Bednářová byla na rok přeřazena do jiné redakce. Touto štvanicí však aféra neskončila, jelikož *Volba povolání* se stala jednou z kapek přetékajícího poháru nespokojenosti moci s uvolňující se atmosférou v kultuře. Oddělení stranických orgánů ÚV KSČ vypracovalo pro sekretariát strany interní stanovisko k vysílání rozhlasu a televize, podle kterého obě média věnují nedostatečnou pozornost nebezpečí liberalismu a útočí na základní principy socialismu.¹⁵ Vedení televize a celozávodnímu výboru KSČ bylo uloženo vypracovat pod dohledem ideologického oddělení strany zprávu o stavu ČST. Několikrát přepracovávaná zpráva byla průběžně na programu jednání ideologické komise ÚV KSČ a 18. ledna 1965 se probírala na společné schůzi komise s kulturním výborem Národního shromáždění. Přítomní funkcionáři televizi přiznali, že se potýká s nedostatečným technickým zajištěním, pochvalu sklídila například za přímé přenosy a za naučné cykly. Neminula ji však kritika za publicistiku i některá díla umělecké tvorby, stejně jako za subjektivní přístup k hospodářským a ideovým problémům. Jiří Pelikán ve své obhajobě argumentoval, že se výsledná zpráva liší od původních podkladů televize; předseda ideologické komise Vladimír Koucký však uzavřel jednání konstatováním, že se porce kritiky ve zprávě pro předsednictvo ÚV KSČ měnit nebudou.¹⁶

Mezitím 4. prosince 1964 přijali komunističtí funkcionáři v okrese Ústí nad Orlicí, kde se *Volba povolání* odehrávala, stanovisko k celému případu. Citovanou reportáž i další kritická televizní díla a jiné kulturní aktivity odsoudili jako pokusy o protistranické útoky a žádali, aby „ti, jimž není jasná linie a politika strany, nebo ji nejsou s to zajišťovat a prosazovat, byli nahrazeni ideově a politicky pevnými, organizačně schopnými a straně oddanými kádry“.¹⁷ Výhrady i projevy odporu k ústeckému usnesení (například základní organizace KSČ Svazu československých spisovatelů nebo pražského Státního divadelního studia) odložil ústřední sekretariát strany mezi tajné materiály. Předsednictvo ÚV KSČ svou okresní organizaci podpořilo usnesením z 2. února 1965, v němž kritizovalo televizi za subjektivní přístup k politickým a hospodářským problémům a za celkově neuspokojivou úroveň ideově-politické práce.¹⁸ V rozšířeném znění pak bylo v květnu přijato nové, oproti roku 1960 mnohem kritičtější usnesení ÚV KSČ.¹⁹ Do televize byli z aparátu ústředního výboru strany dosazeni dva náměstci ústředního ředitele, jeden pro „Televizní noviny“ a publicistiku, druhý pro umělecký program.

15 SÚA, A ÚV KSČ, fond 02/4, sv. 23, arch. jedn. 43, bod 2: Stanovisko ÚV KSČ k politické účinnosti vysílání rozhlasu a televize, 25.4.1964.

16 *Tamtéž*, fond 10/5 (Ideologická komise ÚV KSČ), sv. 4, arch. jedn. 18, záznam 12. schůze ideologické komise ÚV KSČ s kulturním výborem Národního shromáždění z 18.1.1965.

17 Stranickost kultury a umění: Stanovisko stranické organizace okresu Ústí nad Orlicí k současné situaci na kulturní a umělecké frontě. In: *Život strany*, č. 1 (1965), s. 12–14, cit. s. 14.

18 APF ČT, fond VE 1, arch. jedn. 28/219, usnesení 97. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 2.2.1965.

19 Usnesení Ústředního výboru KSČ O stavu, činnosti a úkolech Československé televize z května 1965. In: *Život strany*, č. 5 (1965), s. 287–291.

V šedesátém čtvrtém roce zneužilo televizi ministerstvo vnitra. Tým „Zvědavé kamery“ točil reportáž *Tajemství Černého jezera na Šumavě*, v níž zkoumal oprávněnost zkazek o jeho zázračné vodě, která uchová vše nedotčené. Natáčení se neobešlo bez potápěčů. Jedním z nich byl pracovník odboru aktivních opatření ministerstva vnitra Ladislav Bittman. Po vylovení kovových beden se vnitro, které potřebovalo oživit kampaň proti Spolkové republice Německo a USA, rozhodlo pro akci „Neptun“. Bez vědomí televizního štábu byla z Moskvy do Československa dopravena kolekce nacistických písemností a tajně uložena do beden. Po senzačním „odhalení“ se konala velká mezinárodní tisková konference. O podvodu věděli kromě zaangażovaných příslušníků Státní bezpečnosti pouze prezident Antonín Novotný a ministr vnitra Lubomír Štrougal.²⁰ Na festivalu v Lipsku získala reportáž Cenu Egona Erwina Kische. Šťvanice pro pravdu a ocenění podvodu patří k paradoxům šedesátých let, k období vzrůstajícího napětí mezi reformními komunisty a jejich odpůrci. Vedení televize se nejednou ocitlo v protichůdných tlacích konzervativních sil a netrpělivých tvůrců, kteří chtěli vynášet na světlo rozpory mezi ideologickými proklamacemi a skutečností.

Bez kontroverzí se neobešla ani mezinárodní spolupráce, otevírání televizních oken za naše západní hranice. Od jednašedesátého roku získávala ČST ocenění na prestižních festivalech v západních zemích. V roce 1964 založila tradici prvního mezinárodního televizního festivalu v zemích tehdejšího socialistického bloku, Zlaté Prahy. Úspěch festivalu poznamenala roztržka s delegací televize Německé demokratické republiky, které udělila mezinárodní porota za její pořad „pouze“ čestné uznání. V témže roce musely být zastaveny telemosty po dialogu „Praha–Vídeň“ a „Vídeň–Praha“ mezi rakouskými sociálními a křesťanskými demokraty a našimi intelektuály. V televizní diskusi se názory českých účastníků (A. J. Liehma, Miroslava Galušky, Eduarda Goldstücker a dalších) diametrálně lišily od slovníku konzervativních sil ve straně, jejíž předsednictvo označilo diskusi za neodpovědně připravenou.

Nespokojenost moci s programem médií i v dalších letech šedesátých dokládá šestašedesátistránkové usnesení předsednictva ÚV KSČ k aktuálním otázkám vedení sdělovacích prostředků ze srpna 1966. Dokument charakterizuje novináře jako informátora, který je „především aktivním činitelem prosazování cílů a realizace politiky strany, přičemž strana a její orgány (a nikoliv každý člen strany jednotlivě!) určují pro komunisty závazně, které závazné otázky celospolečenského rozvoje učinít předmětem diskuse a polemiky ve smyslu vytváření veřejného mínění“.²¹ V souladu s tímto usnesením a podle dalších direktiv, tlumočených mnohdy telefonicky nebo osobně bez písemného záznamu, byla nadále některá díla po cenzurních zásadách oklešťována nebo odsouvána do trezoru.

V roce 1966 Hlavní správa tiskového dozoru zanikla. Cenzura byla legalizována zřízením Ústřední publikační správy (ÚPS), v jejíž pravomoci bylo pouze pozastavení

20 Podvod podrobně popsal Ladislav Bittman v publikaci *Špionážní oprátky*. Toronto, Sixty-Eight publishers 1981, s. 125–149.

21 Usnesení předsednictva Ústředního výboru KSČ k aktuálním otázkám stranického vedení tisku a ostatních masových prostředků ideového působení, srpen 1966. Dokument z osobního archivu publicisty Jana Neulse.

tajných informací. Počet těchto zásahů rapidně poklesl jednak vzhledem ke snížení množství utajených informací po novelizaci příslušného zákona roku 1966, jednak proto, že při pozastavení informace mělo vedení redakcí možnost požádat o přezkoumání soud. Obava cenzorů ze soudního řízení jejich iniciativu ovšem brzdila. Na informace utajované v obecném zájmu cenzor pouze upozorňoval. V případě nesouhlasu hlavního redaktora programu postoupilo jednání na úroveň náměstka ústředního ředitele a vedoucího příslušného odboru ÚPS, v další fázi pak ústředního ředitele ČST a předsedy ÚPS; finále sporu se po předložení obou stanovisek odehrávalo na půdě ideologického oddělení ÚV KSČ.²² Z dnešního pohledu jde o komediální absurditu, tehdy byla možnost odvolání pokrokem. Vývoj k větší svobodě informací a názorů však nebyl jednoznačný. Nejtěžším utahováním cenzurních oprátí bylo totiž poznamenáno druhé pololetí roku 1967; po červnovém čtvrtém sjezdu Svazu československých spisovatelů byla publicistika takřka paralyzována.

Rok šedesátý osmý

Od února 1968 redaktoři i vedení médií již cenzuru ignorovali. Zrušení Ústřední publikační správy předsednictvem ÚV KSČ 4. března a legislativní zrušení cenzury Národním shromážděním koncem června bylo pouze potvrzením *statu quo*. Na jaře přestala pracovat ideologická komise strany, kádrová práce byla eliminována, 31. března odvolal Jiří Pelikán oba dosazené náměstky. Jednadvacátého června schválila vláda usnesení, jímž byla úloha komunistické strany v řízení médií podstatně oslabena – oddělení oficiálních informací od stanovisek publicistů bylo převratným posvěcením přípustnosti veřejné prezentace osobitých názorů.²³

Prvním výrazným signálem změny společenské atmosféry po nástupu Alexandra Dubčeka do vrcholné funkce v komunistické straně byl v televizním programu 4. února rozhovor šéfredaktora „Televizních novin“ Kamila Wintra s předsedou Svazu československých spisovatelů Eduardem Goldstückerem, v němž zazněla otevřená slova o nezbytnosti svobody názorů v demokracii, o průběhu červnového sjezdu spisovatelů i o podzimních demonstracích studentů ze strahovských kolejí. V dalších měsících ovládla obrazovku exploze zpravodajství a publicistiky. Televize vysílala trezorovaná díla, v pohotově vytvořených nových dokumentech publicisté odhalovali zkreslování nedávné historie, poměry ve vězeňství, nezákonné politické procesy; mimo jiné tak zpochybnili oficiální verzi o sebevraždě Jana Masaryka. Svou aktivitu přitom koordinovali s televizními zpravodaji. Diskuse z terénu i různých studií stíhaly jedna druhou; otevřeně se mluvilo o tabuizovaných tématech, jako neregulérnosti voleb v předešlém období a souvisejícím poklesu občanské aktivity,

22 AMV ČR, fond Denní zprávy, inv. jedn. 318-9-16, Návrh pracovního postupu v případě nesouhlasu s upozorněním v ČST, nesignováno, nedatováno.

23 APF ČT, fond VE 1, arch. jedn. 1478, Usnesení vlády Československé socialistické republiky ze dne 21. června 1968 č. 211 o opatřeních v činnosti Československé tiskové kanceláře, Československého rozhlasu a Československé televize.

o funkci médií ve svobodné společnosti, rovnoprávnosti občanů (tj. členů KSČ a nestraníků), nezbytnosti reformy ekonomiky a podobně. Televize podpořila manifest „Dva tisíce slov“, před schůzkou československé a sovětské reprezentace v Čierné nad Tisou na přelomu července a srpna Pavel Kohout a Jiří Hanzelka přečetli z obrazovky „Poselství občanů předsednictvu KSČ“. Kamery byly s občany v ulicích, když se dožadovali pravdy o jednání v Čierné, zaznamenaly jejich odpor proti ústupkům na bratislavském jednání s delegacemi dalších komunistických stran, provázely občanské vzepětí po okupaci až po návrat československých představitelů z Moskvy. Po 21. srpnu byl sice dominantním médiem technicky pohotovější rozhlas, díky televizi se však dostal do Vídně i obraz, takže invazi do Československa mohli sledovat diváci na celém světě.

Jednou z priorit takzvaného moskevského protokolu bylo ovládnutí médií, aby „plně sloužily věci socialismu; zastavení antisocialistických, antisovětských opatření v tisku, rozhlasu a televizi“.²⁴ Již 30. srpna 1968 vláda usnesením č. 292 rozhodla o zřízení Úřadu pro tisk a informace; první pokyny z 3. září se týkaly zákazu kritizovat země Varšavské smlouvy i přítomnost cizích vojsk v republice. Další restriktce následovaly v rychlém sledu: 12. září byl ustaven Vládní výbor pro tisk a informace, který sledoval média; o den později přijalo Národní shromáždění zákon č. 127/1968 *Sbírky* o některých přechodných opatřeních ve sdělovacích prostředcích, aby nebyly narušeny důležité zájmy vnitřní a zahraniční politiky státu. Televizní publicisté nicméně nadále hledali možnosti, jak proniknout k divákům s objektivními informacemi, přestože jejich pořady byly jeden za druhým zakazovány. V „kádrových opatřeních“ byli v médiích první na řadě ředitelé rozhlasu a televize. Na základě usnesení předsednictva ÚV KSČ ze 17. září vláda 25. září odvolala z funkcí Zdeňka Hejzlara a Jiřího Pelikána. Do ČST jmenovala vládního zmocněnce Bohumila Švece z Dubčekova kabinetu a od prosince 1968 ústředního ředitele Josefa Šmídmajera z Černíkova kabinetu.

Normalizace nenormálního

Cenzoři se již do redakcí nevrátili. Moc zvolila jiné, skryté, avšak neméně efektivní formy řízení médií. Od počátku roku 1969 se prostor mediální svobody dále zužoval. Šestáho ledna předložil tajemník ÚV KSČ Josef Kempný návrh opatření k řízení médií. Poté Útvar svobodné informace plánu a řízení ÚV KSČ podával týden členům Byra pro řízení stranické práce v českých zemích *Informační zprávy*, v nichž hodnotil tisk, rozhlas a televizi.

Ještě jednou televize s národem sdílela a zprostředkovala jeho pohnuté city. Ve vzrušené atmosféře po nejvyšší oběti Jana Palacha progresivní televizní publicisté

24 Z Protokolu o rozhovorech delegací Svazu sovětských socialistických republik a Československé socialistické republiky. In: KURAL, Václav – MORAVEC, Jan – JANÁČEK, František – NAVRÁTIL, Jaromír – BENČÍK, Antonín: *Československo roku 1968, 1: Obrodný proces*. Praha, Parta 1993, s. 202.

v živém vstupu 22. ledna z obrazovky varovali před dalšími živými pochodněmi, pronášeli osobní kréda, s tušením věcí příštích se loučili s diváky. Bezprostředně poté, na základě usnesení federální vlády a předsednictva ÚV KSČ, následovala v televizi první masivní personální čistka – jmenování ideového sboru ředitele Šmídmajera „z politicky pevných zástupců aparátu ÚV KSČ, vlád a Národní fronty“, zákaz pro svobodomyšlné publicisty a hlasatelku Kamilu Moučkovou vystupovat na obrazovce, výměny na některých vedoucích postech.²⁵ Po dubnovém plénu ÚV KSČ uložila vláda ministrům provést rozbor „kádrového“ obsazení vedoucích míst v redakcích a zajistit další změny. V květnu byla znovu ustavena ideologická komise ÚV KSČ. V červnu přijala vláda usnesení stanovující zásady politiky vůči médiím. Ústřednímu řediteli ČST uložila dokončit organizační a personální změny a zabezpečit soulad programu s vládními záměry.²⁶

Josef Šmídmajer vydal nejeden proklamativní doklad o příspěvku televize ke konsolidaci nového režimu. Pracovníky však pouze přefazoval mimo obrazovku, především do přípravy druhého programu, a pracovní poměry rozvázal jen s těmi, kteří byli v zahraničí nebo sami z televize odešli. Za jeho působení však televize neuvedla žádný vlastní propagandistický pořad v intencích režimu ani neodsoudila svou reformní linii v osmašedesátém roce. Podstatný zlom v televizním programu nastal po jeho odvolání a nástupu ústředního ředitele Jana Zelenky 6. srpna 1969.

Den poté již Zelenka vystoupil v diskusi s předsedou vlády Oldřichem Černíkem a od září vedl besedy „Pět u číše vína“ se zastánci současné politiky. Před výročním vojenské intervence uvedla televize první pořad kritizující „pražské jaro“ – *A léta běží, vážení*. Jednadvacátého srpna 1969 čelilo vedení televize stávce, hlasatelé odmítali vystoupit na obrazovku. „Televizní noviny“, uváděné neznámou hlasatelkou, byly poprvé vysílány ze záznamu a ústřední ředitel osobně hlídal studio. V televizi zavládla pasivní rezistence. Lživé propagandistické pořady točil jediný štáb Miroslava Hladkého. Vedení Jana Zelenky podporovaly pouze televizní Lidové milice. Pomoci celozávodního výboru KSČ se dočkal teprve po abdikaci předsedkyně Jarmily Roháčové a šestnácti z jednadvaceti členů výboru v druhé polovině října 1969. Do konce roku nově jmenovaný ředitel pražského studia Karel Kohout dal přes odpor odborové organizace první výpovědi, přičemž provedl třiadvacet změn ve vedoucích funkcích.

V listopadu 1969 Svaz československých filmových a televizních umělců (FITES) udělil prestižní ocenění Trilobit za rok 1968 rovněž Vlastimilu Vávrovi za cyklus *Na pomoc generální prokuratuře*, jímž zpochybnil sebevraždu ministra Jana Masaryka. Vedení ČST se kvůli tomu od svazu ostře distancovalo. Tento udělený Trilobit byl na prahu roku 1970 jednou z příčin vyloučení FITES z Národní fronty a tím jeho zániku podle zákona č. 128/68 *Sbírky* z 13. října 1968, který existenci společenských

25 *Archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, Sběrka KV ČSFR, C IV/102, Okamžitá opatření v Čs. televizi, v Čs. rozhlasu a v tisku, rozhodnutí Federálního úřadu pro tisk a informace z 29.1.1969 na základě usnesení vlády z 24.1.1969 a předsednictva ÚV KSČ z 27.1.1969.*

26 *Tamtéž, C III/432, Usnesení vlády Československé socialistické republiky ze dne 12.6.1969 č. 133 k další politice vlády vůči sdělovacím prostředkům.*

organizací podmiňoval právě členstvím v Národní frontě (zákon byl jednoznačným vzkazem občanské společnosti – konec libovolného sdružování, koho Národní fronta nepřijme, působí ilegálně).

Šestého ledna 1970 schválil sekretariát ÚV KSČ stálou komisi pro koordinaci boje proti antikomunismu, složenou z pracovníků ideologického a dalších oddělení strany, ministerstev vnitra, obrany a zahraničí, Úřadu pro tisk a informace a ze zástupců sdělovacích prostředků.²⁷ Od téhož roku byl obnoven „Kádrový pořádek ČST“. V květnu 1971 byl dle usnesení předsednictva ÚV KSČ ze 6. listopadu 1970 znovu ustaven kádrový odbor ČST, který měl na starosti nomenklaturní hodnocení osob; opakovalo se vždy po dvou letech a jeho výsledky byly připisovány do kádrových materiálů. Nový pracovník nesměl bez posudku stranického výboru nastoupit ani na termínovaný úvazek, prověřování byli i externisté, přísnému dohledu podléhaly nejen všechny osoby, které se objevily na obrazovce, ale i fotografie a hlas dabérů.

V květnu 1970 rozhodlo předsednictvo ÚV KSČ na návrh Vasilu Bil'aka o korupci redaktorů v podobě nového platového řádu a honorářových fondů tiskových periodik, rozhlasu a televize: vyčlenilo deset milionů korun ze státního rozpočtu a sedmáct milionů z hospodaření vydavatelství, aby tak zvýšilo motivaci novinářů a redaktorů k politické angažovanosti. Dalších téměř dvacet let se toto opatření v televizi týkalo i scénáristů a režisérů.²⁸

Sedmého prosince 1970 předložili Jan Zelenka a jeho náměstek Vladimír Diviš sekretariátu ÚV KSČ závěrečnou zprávu o průběhu pohovorů za účelem výměny členských legitimací KSČ. Prověřkové komise zrušily členství sto jednapadesáti pracovníků, sedmdesát čtyři z KSČ vyloučily; před zahájením pohovorů odevzdalo legitimace nebo emigrovalo pětasedmdesát komunistů. V televizní organizaci ubylo 56,1 procento programových a technických pracovníků a sto třicet sedm osob v důsledku prověrek z ČST odešlo.²⁹ Zcela zlikvidována byla kritická publicistika. Zmíněné údaje navíc nezahrnují všechny personální změny. Dosud se nepodařilo z dokumentů zjistit, jaké byly důsledky politického hodnocení příslušníků nekomunistických stran, které po usnesení federální vlády z 27. srpna nařídil Jan Zelenka svým rozhodnutím z 30. září 1970. V souhrnu nejsou rovněž zaznamenány změny z vyškrtnutí na vyloučení z KSČ a naopak při nomenklaturních hodnoceních následujících let.

Průběžně bylo kontrolováno usnesení předsednictva ÚV KSČ z ledna 1972 o výběru a výchově „kádrů“ ve sdělovacích prostředcích. Stálá komise ÚV KSČ pro záležitosti novinářů, kteří se dopustili „činů neslučitelných s posláním socialistického novináře“, rozhodovala o dalším působení v médiích či o výpovědi vyškrtnutých a vyloučených, pokud neopustili televizi hned po výměně stranických legitimací a angažovali se pro politiku komunistické strany. Koncem roku 1972 projednala komise případy sto sedmnácti osob, z toho devětadvaceti z ČST. Pokud se za ně zaručilo vedení a celo-

27 SÚA, A ÚV KSČ, fond 02/4, sv. 41, arch. jedn. 70, bod 1: Složení stálé komise pro otázky boje proti antikomunismu při ideologickém oddělení ÚV KSČ, 6.1.1970.

28 *Tamtéž*, fond 02/1, sv. 217, arch. jedn. 203, Mzdověpolitické opatření k posílení angažovanosti redaktorů-novinářů, 22.5.1970.

29 *Tamtéž*, fond 02/4, sv. 59, arch. jedn. 106, Závěrečná zpráva řídicí komise o průběhu a výsledcích pohovorů k výměně stranických legitimací v Československé televizi.

závodní výbor televize, rozhodl o jejich další činnosti či výpovědi tajemník ÚV KSČ Oldřich Švestka.³⁰

Televizní dramatická tvorba byla postižena zákazem jedenácti natočených původních inscenací československých i světových autorů, které byly uloženy do trezoru. Stav v oblasti dramatické tvorby a dramaturgie včetně osobních postihů popsal její tehdejší vedoucí Antonín Dvořák ve zprávě pro sekretariát ÚV KSČ počátkem roku 1971. Ze sedmdesáti osmi zaměstnanců tohoto vysílání zůstali pouze čtyři členy KSČ.³¹

V sedmdesátých a osmdesátých letech byly pro všechny oblasti tvorby zpracovávány ideově-tematické plány, schvalované v konečné verzi vedením KSČ. Preferovaly takzvanou společenskou objednávku, tj. pořady k různým oficiálním výročím, které měly za úkol ilustrovat politickou linii strany a falšovat současnost i historii, zvláště takzvaných krizových let 1968 a 1969. Někteří dramaturgové však zařazovali do jednotlivých kolonek ideově-tematických plánů i klasické hry a ze současné tvorby náměty z oblasti mezilidských vztahů. Publicisté, kteří se vyhýbali preferované angažované tvorbě, se uchýlovali k takzvané nezávadným tématům. Oproti prorežimně avansujícím kolegům měli ovšem kultivovaní autoři dramatické tvorby i publicisté mnohem horší pracovní i platové podmínky.

Mocenské mechanismy nastolené na prahu sedmdesátých let přetrvaly v televizi až po listopad 1989. Interní klima se diametrálně lišilo nejen od období „pražského jara“, ale i od dřívějších let šedesátých. Jeho typickým znakem se stala autocenzura, která předčila dříve zavedenou cenzorskou praxi. Federální úřad pro tisk a informace vydával závazné pokyny a měl v rukou nástroje pro osobní postihy, od upozornění nebo důtky přes pokutu, odejmutí vydavatelského oprávnění až po soudní řízení. Bylo utuženo průběžné kádrování nejen v závislosti na „Kádrovém pořádku ČST“, který schvalovalo vedení strany, ale i na základě obsírných „Zásad předkládání kádrových návrhů stranickým orgánům v ČST“, jež určovaly zásady pro přijímání osob do pracovního poměru, jejich přeřazování, komplexní hodnocení, udílení uměleckých, vědeckých a pedagogických titulů i státních a rezortních vyznamenání, schvalování zahraničních cest.³² Konflikty s mocí let šedesátých nahradila služebnost vedení ČST instrukcím komunistické strany a zostřený dohled jejího aparátu. V míře dříve nebývalé televizi infiltrovali pracovníci ministerstev národní obrany a vnitra.

Ve službách režimní propagandy

V roce 1958 uzavřela televize smlouvu s Hlavní politickou správou Ministerstva národní obrany (HPS MNO), která ukládala armádní a branné redakci seznamovat

30 *Tamtéž*, fond 02/1, sv. 66, arch. jedn. 64, Kontrolní zpráva o plnění usnesení předsednictva ÚV KSČ, 14.1.1972.

31 *APF ČT*, fond VE 2, arch. jedn. 742, Materiál pro jednání sekretariátu ÚV KSČ předložený Janem Zelenkou 15.3.1971.

32 *Tamtéž*, fond PK 602, arch. jedn. 1329, Zásady předkládání kádrových návrhů stranickým orgánům v ČST Praha, 1988.

diváky s úspěchy armády, pomáhat posilovat obranyschopnost vlasti či uvádět vystoupení armádních uměleckých těles v programu ČST. Náčelníkem redakce byl důstojník, přijetí civilních pracovníků podléhalo schválení HPS MNO.³³ Uzavření nové smlouvy mezi ČST a HPS Československé lidové armády s platností od 1. ledna 1971 bylo zdůvodněno tím, že dřívější vedení televize považovalo armádní a brannou problematiku za okrajovou. Smlouva uložila armádnímu vysílání například spolupracovat s armádami Varšavské smlouvy či informovat o jednotkách ministerstva vnitra, Střední skupiny sovětských vojsk na našem území a Lidových milicích. Do pražského a bratislavského vysílání bylo přiděleno kromě šéfredaktora sedm důstojníků ČSLA a další z ministerstva vnitra.³⁴

Rovněž pracovníci Federálního ministerstva vnitra konstatovali, že před rokem 1969 nebyly vytvořeny předpoklady pro paralyzování útoků „pravicových sil“ na podstatu politiky KSČ. Pro informování médií byl určen čtvrtý odbor deváté správy FMV. Televize využívala pro režimní propagandistické pořady bezplatně tajné materiály ministerstva vnitra již od přelomu let 1969 a 1970 (například třídílná *Causa Jan Masaryk* nebo *Svědectví od Seiny*, namířené proti Pavlu Tigridovi a jeho *Svědectví*). Třináctého července 1975 pak signovala smlouvu s ministerstvy obrany a vnitra „o součinnosti při vysvětlování a pomoci při realizaci vojenské, bezpečnostní a branné politiky strany“.³⁵ Zapojení „vnitřních“ metod do tvorby televizního programu jasně vyplývalo ze čtvrtého článku smlouvy: „Československá televize po dohodě s Federálním ministerstvem vnitra může také bezplatně využívat filmové materiály vyrobené za jeho finanční prostředky“ – tedy falzifikáty skutečnosti včetně tajných odposlechů. Jako nástroj k realizaci cílů uvedených ve smlouvě byla ustavena Ústřední redakce armády, bezpečnosti a brannosti (ÚRABB), vedená plukovníkem Broumským. Kromě osmi vojáků z povolání v ní působilo pět příslušníků Sboru národní bezpečnosti a jeden zaměstnanec vojsk FMV, v případě potřeby i další pod vedením šéfredaktora, který byl buď vojákem z povolání nebo příslušníkem SNB. Nejznámějším „artefaktem“ z dílny ÚRABB je seriál *Třicet případů majora Zemana*, z dalších „děl“ připomeňme například *Skandál v Římě*, *Atentát na kulturu*, *Vysokou hru* nebo *Past v éteru*, které zástupce náčelníka deváté správy FMV major Antonín Král hodnotil jako dobré výsledky v odhalování „ideologické diverze“, špionáže „nepřátelských centrál“ a „štvavých vysílaček“.³⁶ Působnost ÚRABB expandovala do celého spektra tvorby, především do „Televizních novin“. V dokumentaristice byl pro účely „kontrapropagandy“ vyčleněn zvláštní tým. V osmdesátých letech byly smlouvy ČST s represivními ministerstvy obnovovány a upřesňovány.

33 *Vojenský historický archiv*, Praha, fond 1/5-3, arch. jedn. 4733 HPS/1958, Smlouva uzavřená mezi MNO-Hlavní politickou správou a Čs. televizí o postavení armádní a branné redakce v politickém vysílání Čs. televize, 24.10.1958.

34 AMV ČR, fond V-1985, inv. jedn. 189, Smlouva o spolupráci uzavřená mezi Hlavní politickou správou Čs. lidové armády (dále HPS ČSLA) a Československou televizí s platností od 1.1.1971.

35 *Tamtéž*, Smlouva mezi Československou televizí a Federálním ministerstvem národní obrany a Federálním ministerstvem vnitra o součinnosti při vysvětlování a pomoci při realizaci vojenské, bezpečnostní a branné politiky strany, 23.7.1975.

36 *Tamtéž*, fond V-1990, inv. jedn. 42/79, Zpráva o současném stavu bezpečnostního vysílání v Čs. rozhlasu a Čs. televizí a návrhy na jeho zdokonalení, 27.6.1979.

Bdělost mocenského aparátu nepolevovala ani v dalších letech, i když jeho představitelé konstatovali, že po „kádrových opatřeních“ a dalších změnách je obsah médií „v ostrém kontrastu se situací šedesátých let, kdy sdělovací prostředky byly výspou pravice, nástupišťem k destrukci strany a hodnot socialismu, ke kontrarevoluci... Po očištění od elementů, které neobstály v zatěžkávací zkoušce krizového období, byly redakce doplněny mladými novináři, kteří se vcelku osvědčují.“³⁷

Hra na perestrojku a pád totalitního režimu

Oficiálně hlásaná demokratizace a přestavba podle vzoru reformy Michaila Gorbačova v Československu druhé poloviny osmdesátých let kontrastovala s autoritativním rozhodováním úzké skupiny komunistických funkcionářů. Program televize byl stále ovlivňován pokyny aparátu KSČ na různých úrovních. Oslavné pořady k ideologicky zabarveným výročím se až do podzimu 1989 střídaly na obrazovce s pokusy o diskreditaci „pražského jara“, Charty 77 a podobně. Názorová diferenciací odehrávající se mezi vědeckou a uměleckou inteligencí pronikla občas v omezené míře na stránky tisku, avšak ani náznakem na obrazovku. Po „Iniciativě kulturních pracovníků“ z 26. ledna 1989, kteří protestovali proti zatčení Václava Havla a žádali dialog s mocí, následoval pro signatáře zákaz vystupování v televizi, jenž trval až do pádu režimu. Ideologická komise ÚV KSČ označila požadavky iniciativy za destruktivní a v typicky protimluvných frázích se přihlásila k „leninské zásadě otevřené politiky“ při prohlubování úlohy sdělovacích prostředků jako nástrojů veřejné stranické kontroly a propagandy.³⁸

Pokus o kritiku byl v televizním programu i v devětaosmdesátém roce zadušen v zárodku. Pořad publicistického štábu o špatném zacházení s hospodářskými zvířaty z cyklu „Sondy“ narazil na nelibost stranického aparátu. „Sondy“ byly poté odsunuty mimo hlavní vysílací čas. Krotké prvky ekonomické přestavby a demokratizace bylo lze vystopovat v některých diskusích a v „Hospodářském zápisníku“, ovšem v závěsu za instrukcemi příslušných složek KSČ. „Kontrapropagandistické“ pořady a zmanipulované zpravodajství byly až do podzimu 1989 doménou redakce ÚRABB a „Televizních novin“ (dvoudílní *Žháři*, *Kamelot*).

Výsadní postavení, jež režim připisoval televizi, je patrné z návrhu smlouvy mezi ČST a ministerstvem obrany z roku 1987. Podle článku šest smlouvy „vojáci z povolání pracují v Československé televizi podle zásad pro přidělování vojáků z povolání ČSLA a vojsk ministerstva vnitra k civilním orgánům a organizacím, obsažených v usnesení vlády ČSSR č. 247/1978, a jejich počty schvaluje Rada obrany státu podle paragrafu 30 zákona 76/1959 Sb.“³⁹

37 SÚA, A ÚV KSČ, fond 02/1, sv. 135, arch. jedn. 131, bod 1: Návrh zprávy předsednictva ÚV KSČ pro zasedání ústředního výboru k otázkám ideologické práce, 11.3.1980.

38 *Tamtéž*, fond 10/10 (Ideologická komise ÚV KSČ), sv. 6, Návrh obsahového zaměření propagandistické kampaně k 18. sjezdu KSČ, 31.1.1989.

39 *APF ČT*, fond VE 2, arch. jedn. 1187, Smlouva mezi Československou televizí a Federálním

Abdikací ústředního ředitele Jana Zelenky, kterou ze zdravotních důvodů schválilo předsednictvo strany 26. května 1989, se nic nezměnilo. Do čela televize byl jmenován Zelenkův náměstek Libor Batrla. V podkladech, které ředitel Batrla předložil v říjnu 1989 společné schůzi komisí ideologické a pro otázky kultury a umění ÚV KSČ, je sice zmínka o zúženém seznamu funkcí při projednávání kádrových návrhů v organizacích strany, podstata nomenklaturního systému v ČST však zůstala nedotčena.⁴⁰ Ve směrnících ideově-tematického plánu ČST na roky 1989 a 1990 je deklarována přestavba ekonomiky, avšak při zachování vedoucí úlohy dělnické třídy a společenského vlastnictví výrobních prostředků a s odkazy na zkušenosti bratrských stran i na úkoly uložené televizi posledním sjezdem a orgány KSČ.⁴¹ Návrh „Konkurzního řádu ČST“, projednáváný 10. října 1989 v kolegiu ústředního ředitele, stále omezoval „Kádrový pořádek ČST“;⁴² rozsah „kádrové evidence“ byl vzhledem k důležitosti ČST natolik široký, že zahrnoval i dělnické pracovníky, které v jiných organizacích vedla pouze personální evidence.⁴³

Odpor mlčící většiny se v televizi projevil po 17. listopadu 1989. Rozhodující roli sehrála odborová organizace přenosových techniků, která na 21. listopad svolala do garáží studia na Kavčích horách mítink pod transparentem s nápisem „Kdy uslyšíme pravdu ve vysílání ČST?“ Shromáždění se poté scházela v garážích denně a pracovníci ČST odepřeli poslušnost Batrlovu vedení. Podstatný zlom v objektivitě informací zprostředkovaných divákům nastal 24. listopadu, kdy byl do večerního programu zařazen záznam z policejního násilí na Národní třídě 17. listopadu i první dokument publicistického štábu „Sond“ o současných událostech. Vliv televize na veřejnost a její podíl na kolapsu režimu dokládají stenografické záznamy z obou listopadových mimořádných zasedání Ústředního výboru KSČ i vnitrostranické informace z terénu. Sedmadvacátého listopadu Adamcova vláda odvolala Libora Batrlu z funkce.⁴⁴ Započal obtížný, vleklý, i rozporný proces personální, organizační a ekonomické transformace totalitní televize ve veřejnoprávní médium.

Shrnutí

Souhrnně lze historii Československé televize ve vztahu ke komunistickému režimu od jejích počátků v květnu 1953 do listopadu 1989 rozčlenit do několika etap:

ministerstvem národní obrany o součinnosti při realizaci vojenské a branné politiky KSČ z roku 1987.

40 SÚA, A ÚV KSČ, fond 10/10, sv. 6, Společná schůze ideologické komise s komisí pro otázky kultury a umění ÚV KSČ, 17.10.1989.

41 APF ČT, fond VE 2, arch. jedn. 1357, Směrnice k přípravě Ideově-tematického plánu ČST na léta 1989–1990.

42 *Tamtéž*, arch. jedn. 1356, Konkurzní řád Čs. televize, předložený kolegiu ústředního ředitele 10.10.1989.

43 *Tamtéž*, Materiál pro kolegium ústředního ředitele ČST, 10.10.1989, zpracovaný kádrovými a personálními útvary v Praze a v Bratislavě.

44 Podrobný popis událostí v ČST viz CYSAROVÁ, Jarmila: Čas přelomu – Garáž OF ČST: 21. listopadu 1989 – 11. ledna 1990. In: *Soudobé dějiny*, roč. 6, č. 2–3 (1999), s. 297–307.

V padesátých letech, za absolutně nedostatečných technických podmínek, hledali televizní tvůrci její specifický jazyk a v kompromisech s oficiálními požadavky formovali televizi jako kultivované médium. Po různých peripetiích bylo usnesením ÚV KSČ v roce 1960 a statutem i zákonem o ČST z roku 1964 završeno institucionální postavení ČST jejím přímým podřízením Ústřednímu výboru KSČ bez jakéhokoli mezičlánku. V letech šedesátých však televize jako rovnocenný partner ostatních, tradičních médií přispěla ve sporech s konzervativní částí KSČ k liberalizaci společnosti. V období „pražského jara“ se spolu s tiskem a rozhlasem vymkla z řízení aparátem komunistické strany a poprvé za dobu své existence zažila několik měsíců svobody slova. Šíří audiovizuálního působení se stala do okupace země 21. srpna 1968 nejúčinnějším médiem.

Od září 1968 byly postupně likvidovány progresivní publicistické pořady, objektivní zpravodajství i původní dramatická tvorba a lidé, kteří pozvedli televizi ze služebné role ke svéprávnému postavení, byli vyhazováni. Rozdíl v postavení médií oproti prvním patnácti letům existence Československé televize charakterizoval Gustáv Husák na zasedání Ústředního výboru KSČ v červnu 1970: „Zkušenosti z let 1968–1969 byly pro nás tvrdou školou o tom, že na hromadné sdělovací prostředky se nelze dívat jen jako na nástroj pouhé propagandy, nýbrž že jsou mimořádně významným politicko-mocenským nástrojem.“⁴⁵ Komunistická strana proto nebývale utužila – v období „pražského jara“ odepsané – mechanismy uplatňování moci nad médii v domnění, že si tím zajistí „vedoucí úlohu“ ve společnosti. Trvalo téměř dvacet let, než listopadové události roku 1989 prokázaly, že působení médií na společnost selže, pokud nemapují realitu objektivně, kriticky a v souladu se společenským klimatem.

Období takzvané normalizace mělo a podnes má neblahé důsledky. Pojmy jako mravnost, kulturnost, svoboda názoru upadaly po dvacet let do zapomnění a jejich rehabilitace po nástupu demokratického režimu nebyla automatická. V osmdesátých letech se v západních zemích rozmáhalo komerční vysílání, postupně se utvářela jeho legislativa a kultivovala se pravidla koexistence veřejnorávních a komerčních médií. V Československu a poté v České republice se od devadesátých let minulého století legislativa tvořila a neustále měnila ve spěchu a bez kontinuity. Obhajoba veřejnoprávního vysílání proti trhu a jeho nezávislost na politických a ekonomických tlacích zůstává na počátku třetího tisíciletí neobyčejně aktuálním úkolem.

45 Výňatek ze zprávy předsednictva ÚV KSČ, přednesené G. Husákem na zasedání Ústředního výboru KSČ. In: *Rudé právo*, (27.6.1970), s. 3.